

JESEŇ

Ako prvá prináša do Tichej doliny farby jesene sitina trojzarezová. Táto drobná tráva ukončila koncom leta svoj vývoj, semená dozreli a rastlina rastúca na plytkej pôde vysoko v horách vysychá. Sitina trojzarezová patrí k najhúževnatejším druhom rastlín. Pastieri ju nemali radi pre jej nízku výživnú hodnotu, no kánziky sú jej veľmi vďačné aj za to málo, čo im môže poskytnúť. Ja mám sitinu rád pre jej červenú farbu, ktorá ako prvá oznamuje blížiacu sa jesen. Zmena farieb však čaká aj ďalšie rastliny.

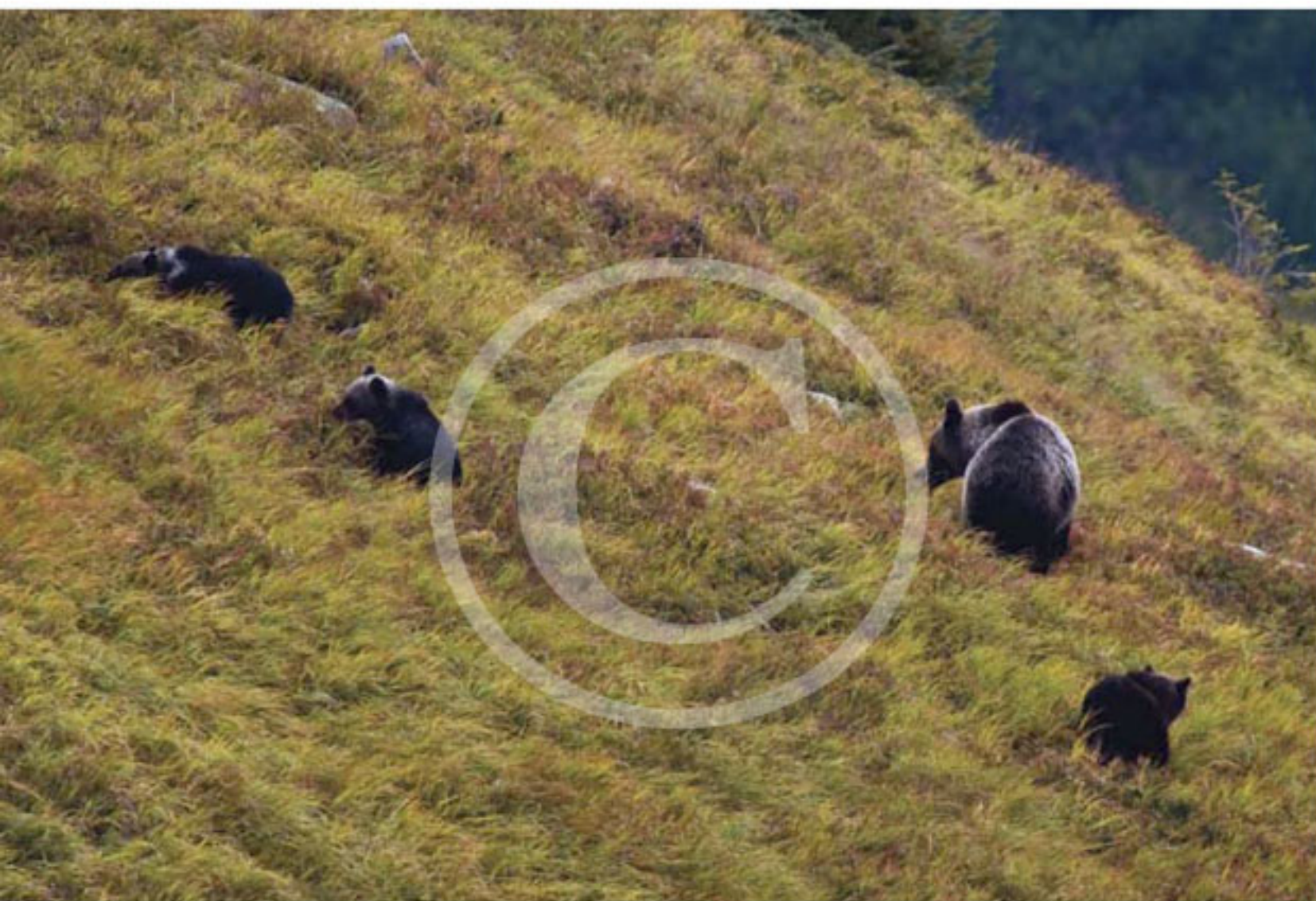
Septembrové mrazíky postupne zafarbujú do červena aj listky čučoriedok. A verte, nie je nič krajšie ako pohľad na strieborného medveďa prechádzajúceho krvavo červeným porastom čučoriedok!

Jarabiny menia farbu až koncom septembra. Plody sú červené už dávno, teraz sú na rade listy. Hrajú všetkými odtieňmi farieb, od jasnej svetložltej po dramatickú tmavočervenú.

V októbri však príde silný mraz a spáli pestré farby sitiny, čučoriedok aj jarabín. V priebehu niekoľkých dní hory rýchlo zhnednú. Len v smrekovcových lesoch ešte na chvíľu zažiarí sýtožltá farba postupne opadávajúceho ihličia. Potom príde zima.

Je dvadsiateho septembra a jesen akoby vrcholila. Sedím vysoko na hrebene a sledujem hmlu prevažujúcu sa cez hrebene spoza slovensko-poľských hraníc. Hmla pomaly steká na dno Tichej doliny a tam sa postupne úplne stráca. Zdá sa však, že nekonečné more hmly dnes zostane za hranicou a mňa čaká celkom pekné, i keď trochu chladné a veterné popoludnie.

Dalekohľadom prechádzam rozľahlými územiami. Medvede sa objavujú všade. Vidím niekoľko medvedov vzdialených na kilometre. Len hádam, ktoré z mojich známych by to mohli byť. Pozorujem medvedicu s jedným mláďaťom, ktorá sa už tri týždne potuluje v tej istej lokalite. Videl som ju tam viackrát. Určite je to ona. Jej

SPREDCHÁDZAJÚCA DVOJSTRANA: V septembri sa dolinami ozýva ručanie rujných jeleňov
HORE: Na pozadí jesenných farieb medvedia srst' doslova žiari

tohoročné mláďa je oveľa väčšie, ako býva väčšina mláďat v jeho veku. Ak je medveďa samo, rastie rýchlejšie, ako keď má ďalších dvoch súrodencov, pretože všetko mlieko môže vypíť jedináčik. Bez súrodencov je však život jedináčika oveľa nudnejší a mne je ľúto medveďaťa, ktoré sa nemá s kým hrať.

Podo mnou sa ozývajú hlučné orešnice. Háďajú sa o posledné šišky, ktoré ešte zostali na vrcholoch límb. Ruch je tu veru veľký, pretože orešnice si práve chystajú zásoby na zimu. Silným zobákom rozbíjajú limbové šišky a vyberajú z nich semiačka pripomínajúce drobné oriešky. „Ústa“ si doplna napchajú orieškami a letia s nimi nahor, nad hornú hranicu lesa. Niekoľkými údermi zobáka vyhlbia malú priehlbínu, do ktorej ukladajú semiačka. Chystajú si tak zásoby na zimu.

Skrýše si budujú na skalnatých hrebienkoch, kde v zime vietor vyfúka sneh a ony sa tak ľahšie dostanú k zásobám. Sú to múdre zvieratá. Vhodne umiestnené skrýše nepomáhajú len orešniciam, ale aj limbám. Mladé stromy, ktoré tu vyklíčia zo zabudnutých semiačok, majú veľ-

kú šancu na úspech. Na skalnatých hrebeňoch im nekonkurujú iné stromy, ktoré by zniesli rovnako drsné podmienky, a tak mladé limby úspešne obsadzujú nové teritórium.

Škrek háďajúcich sa orešnic však prehlasuje iný, oveľa silnejší hlas – ručanie jeleňov. Je totiž vrchol jelenej ruje a jelene ručia celý deň. Cez deň sa ukrývajú v lese, ale neskoro popoludní začínajú vychádzať do pásma kosodreviny a alpských lúk.

Prvé vychádzajú dve jelence s jedným jeličatom. Asi päťdesiat metrov za nimi vychádza aj jeleň. Je to statný samec. Veľké parohy má zakončené korunou, na vrchole ktorej sa beľajú konce vetiev. Trvá najmenej desať rokov, kým jeleň dorastie do takejto veľkosti, a príroda nedopraje každému dožiť

sa vysokého veku. Vlky skúšajú zdatnosť jeleňov celý ich život. Najťažšie to majú prvé dva až tri roky. Ak však prežijú, majú veľkú nádej dožiť sa vysokého veku. Ak si nezlomia nohu alebo ak neochorejú, budú pre vlky nedostupnou korisťou. Tie potom dajú radšej prednosť mladším, príliš starým alebo chorým jeleňom, ako by mali risko-

Vres, čučoriedky, brusnice a čučoriedky medvedie sfarbuju horské svahy

vať zranenie v boji so silným samcom. Sú tu však ešte poľovníci. Tí si na rozdiel od vlkov nevyberajú jelene podľa ich fyzickej zdatnosti, ale podľa parožia. Čím väčšie parožie, tým lepšia trofej. Pre trofej takto musí zahynúť veľa jeleňov krátko po tom, ako sa dostanú na vrchol svojich síl. V prírode tak ostáva podstatne menej veľkých jeleňov, ako by ich žilo bez zásahov človeka. V Tichej doline je ich však našťastie stále dosť.

Teraz vychádzajú z lesa aj ďalšie jelene a jelenice. Nakoniec pozorujem asi pätnásť jeleníc a sedem jeleňov. Postupne prichádzajú na najlepšie miesto v okolí, ktorým je jediná plošina na obrovskom strmom svahu. Je to centrum rujoviska. Najväčší jeleň sa pohybuje uprostred skupiny. Svoje vlastnícke právo na jelenice vyjadruje hlbokým ručaním, na ktoré výhražne odpovedajú aj ďalšie jelene. Dva mladé samce pobejú bokom od centra diania a merajú si sily. V skutočnosti však nijako nemôžu ohroziť hlavného samca. Je to len tréning. O niekoľko rokov sa možno ony ocitnú v strede a budú musieť dokázať ustrážiť jelenice pred ostatnými jeleňmi.

Objavil sa však ešte jeden veľký samec, ktorý je odvážnejší. Stále sa pohybuje v blízkosti hlavného jeleňa a naháňa „jeho“ jelenice. Jelene sa postaví oproti sebe a začína sa súboj. Je to v podstate akési pretláčanie sa parohmi. Jelene sa do seba zakliesnia a snažia sa navzájom vytlačiť. Výhodu má ten, ktorý sa v svahu nachádza vyššie, pretože môže lepšie využiť celú svoju hmotnosť na pretlačenie súpera. Boj trvá asi dve minúty, keď sa slabšiemu jeleňovi pod silným tlakom súpera

podlomí nohy. Snaží sa rýchlo odskočiť z dosahu parohov, ale nestihne to. Silnejší jeleň sa definitívne rozhodol potvrdiť svoje víťazstvo a parohmi z boku podoberá súpera. Vkladá do toho všetku silu a slabšieho jeleňa doslova odhodí niekoľko metrov nižšie dole svahom. Ten sa snaží rýchlo postaviť na

nohy, no vtom mu silnejší jeleň zasadzuje parohmi ešte jednu ranu do boku. Druhý útok sa mu darí ustáť a ozlomky uteká dole svahom. Víťaz ho prenasleduje ďalších dvesto metrov, potom sa zastaví a pomaly sa vracia späť. Neprestáva pritom ručať, aby dal všetkým najavo, že práve on je víťazom súboja.

Jeleň prichádza pri západe slnka na svoje rujovisko

Porazený jeleň medzitým utiekol do bezpečia a so zvesenou hlavou postáva na jednom mieste. Z diaľky nedokážem rozoznať, či je vážne zranený alebo nie. Ak áno, môže sa poľahky stať korisťou vlkov.

No nielen zranenia ohrozujú jelene počas ruje. Celý čas takmer nejedia, málo spia, bojujú, naháňajú jelenice, ručia... Na konci ruje sú vychudnuté a pôsobia oveľa staršie. Na regeneráciu stratených síl majú ešte dva mesiace. Potom príde zima. Ak sa jeleň cez ruju príliš vyčerpá, nemusí prežiť nastávajúcu zimu. Kvôli jeleniciam podstupujú samce veľké riziko. V živote však nie je nič dôležitejšie, ako preniesť svoje gény do ďalšej generácie.

Mrazivú noc plnú všakovakých zvukov prespávam v kosodrevine. Ráno zisťujem, že mi voda vo fľaši úplne zamrzla a ja nemám čo piť. Budem musieť počkať na slnko, ktoré postupne roztopí ľad vo fľaši. Na zahnanie najhoršieho smädu jem zmrznuté čučoriedky obsahujúce veľa vody, ale už takmer žiadny cukor.

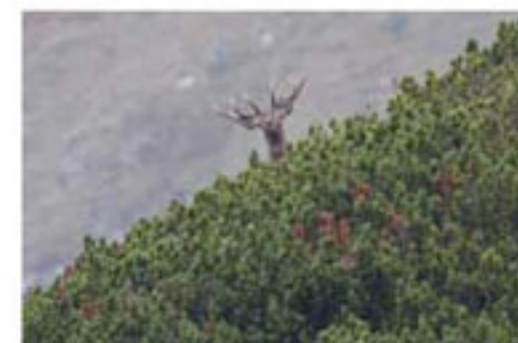
Ruja pokračuje, no jelene teraz schádzajú naspäť do lesa, kde strávia deň. Prechádzajú

popri medveďovi pasúcom sa (podobne ako ja) na čučoriedkach. Medveď na chvíľu spozornie a postaví sa na zadné nohy, no keď zistí, že sú to jelene, pasie sa ďalej. Zdá sa, že je naozaj veľmi hladný.

Medvede nie sú hladné takým spôsobom ako ľudia. Keď na jar vylezú z brlohov, stále žijú najmä z tukových zásob z minulého roka a len pomaly začínajú prijímať potravu. Akoby po dlhej zime vôbec nepocítovali hlad.

Stále sú ospalé a jedia len málo. Poriadne hody sa začínajú až v lete. Od leta do jesene sú medvede tým hladnejšie, čím väčšmi žerú. V septembri sú také zaujaté jedením, že nerobia nič iné. Celé dni sa napchávajú a rýchlo priberajú. Koncom jesene sa však zdroje potravy náhle

vyčerpajú. Zvyšok čučoriedok zamrzne a popraská tak, že z nich vytečie celý obsah. Plody jarabín opadnú. Medvede sa ešte budú určitý čas pásť na tráve, ktorá však tiež stratí väčšinu živín, a tak postupne prestanú jesť úplne. Potom napadne trvalý sneh a medvede v novembri zalezú do brlohov.

Jeleň vytŕčajúci hlavu spoza kosodreviny

Prvý sneh nad hornou hranicou lesa

Hektický september prechádza do oveľa pokojnejšieho októbra, a ja som opäť v Tichej doline. Stráchnutím jelenieho ručania akoby zmizol z doliny život. Ale jelene sú stále tu, len neručia. Aj vtáky sú tu, len nespievajú. Medvede sa objavujú zriedka, väčšina zišla za potravou do nižších polôh. Pre dospelého medveďa je to najnebezpečnejšie obdobie v roku. Môže sa zatúlať na jedno z poľovníckych krmovísk a poľovníci ho môžu zastrelieť. Alebo sa medvedica s mláďatami dostane do poľovníckeho pohonu, a keď sa bude snažiť uniknúť pomedzi strelcov, môžu ju zastrelieť (akože v sebaobrane). Držím všetkým medveďom palce, aby šťastne prežili október. V novembri bude už väčšina medveďov spať, ďaleko od nebezpečných ľudí. V Tichej a Kôprovej doline však nastane ešte väčšie ticho, ako predtým. Medvede si budú upravovať brlohy na zimný spánok, svište už budú spať a jelene postupne schádzajú do nižších polôh. Len málo jelenov tu dokáže prežiť dlhú zimu s vyše metrovou snehovou pokrývkou.

Jedine kamzíky akoby nerešpektovali prichádzajúcu zimu. V novembri sa totiž začína najrušnejšie obdobie v živote kamzíkov – kamzíčia ruja. Ktovie, prečo majú kamzíky ruju až v novembri, keď napadne veľa snehu? Pre kamzíky je

ruja rovnako vyčerpávajúca ako pre jelene. Ale poruži im nezostáva žiadny čas na regeneráciu síl. Keď sa skončí, začne sa najtvrdšia zima. Kamzíky sa však zime vysmieávajú priamo do tváre. Sú to úžasné zvieratá.

Je začiatok novembra a s fotografom Brunom kráčame už dve hodiny zasneženým lesom, aby sme sa dostali ku kamzíkom. Dole bolo sotva desať centimetrov snehu, no na hornej hranici lesa je ho už viac ako pol metra, a my sa chystáme ešte vyššie.

Ešte v lese objavujeme čerstvé stopy rysa, ktorého sme zrejme vyrušili a on dlhými skokmi ušiel. Rys je jedným z najzriedkavejších živočíšnych druhov Tatier a nás potešilo, že sme našli aspoň jeho stopy. V celých Tatrách žije asi len desať až dvanásť dospelých rysov. Napriek tomu práve ich mnohí ľudia obviňovali z poklesu počtu kamzíkov a volali po ich odstrel. Odstrel nakoniec povolilo ministerstvo životného prostredia, no našťastie sa neuskutočnil. A počty kamzíkov navzdory tomu začali rýchlo rásť. Je celkom jasné, že príčinou úbytku kamzíkov neboli rysy. Rysy, rovnako ako vlky, len zriedka ulovia dospelé zdravé kamzíky. Špecializujú sa na najslabšiu korisť, ktorej ulovenie ich stojí najmenej energie.

Tým, že lovia choré zvieratá, navyše zabraňujú šíreniu epidémií rôznych chorôb, ktoré by v konečnom dôsledku mohli zahubiť ešte viac kamzíkov ako samotné rysy.

Pre každého predátora by bolo ekologickou samovraždou zničiť zásoby potravy, od ktorých je sám závislý. A ako sa ukázalo v Tatrách, počet kamzíkov môže rásť aj vtedy, keď sa počet rysov nemení alebo dokonca rastie spolu s počtom kamzíkov.

V posledných rokoch sa počet kamzíkov v celých Tatrách rýchlo zvyšuje. Kým v roku 1999 tu podľa štatistík žilo len 162 kamzíkov, v roku 2008 ich bolo napočítaných už 773. Predchádzajúci pokles bol pritom zdôvodňovaný vplyvom rysov a vlkov, globálnych klimatických zmien, ťažkých kovov a rôznymi inými príčinami. Nakoniec sa ukázalo, že za dramatický pokles počtu kamzíkov boli zodpovední pytliaci. Strážcom z poľskej časti Tatier sa podarilo chytiť dve organizované skupiny pytliakov a to nakoniec pomohlo.

Po krátkej zastávke pri rysích stopách vystupujeme stále vyššie za kamzíkami. Keď sa dostávame

na hornú hranicu lesa, Bruno je už poriadne unavený. V ceste nahor nám stoja strmé skaly. Zdá sa, že sú všade a pokračovať vyššie nebude také jednoduché. Na skalách vietor odvíal väčšinu snehu, ale pod jeho tenkou vrstvou je čistý ľad. Tadiaľ cesta nevedie. Medzi jednotlivými skalami sú úzke a len o trochu menej strmé žľaby úplne zaviate snehom. Navrhujem ísť žľabom. Pohľad hore žľabom Bruna neuspokojí, ale nič iné mu nezostáva. Po pár krokoch dokonca uvažuje, že

sa vráti späť, no nakoniec sa nevzdáva a ide ďalej so mnou. Zabárame sa až po pás, a ak chceme v strmom svahu urobiť čo i len jeden krok vpred, musíme si najskôr spreď seba rukami odhrabať sneh. Bez toho sa nepohneme. Prekonať v týchto podmienkach tristo metrov nám trvá asi tridsať minút. Nakoniec sme tam, kde sme chceli byť.

Rátame kamzíky rozptýlené na obrovskej skale priamo nad nami. Môže ich tu byť tak tridsať. Niektoré ležia, iné vyhrabávajú spod snehu trávu a pasú sa. Kamzice odhrabávajú sneh aj pre svoje mláďatá. Tie sa síce tiež snažia dostať k potrave pod snehom, ale pomoc svojich matiek neodmievajú.

PREDCHÁDZAJÚCA DVOJSTRANA: Dva samce kamzíka vrchovského sa naháňajú krkolomným svahom počas sezóny párenia. HORE: Samec kamzíka ovoniava moč samice, aby zistil, či je pripravená na párenie

Výpad samca vyplašil samicu a mladé kamzíky

tajú. Črieda pôsobí celkom spokojne. Akoby si kamzíky vychutnávali dlho očakávaný príchod zimného počasia.

Jedine dva dospelé capy neustále nervózne pobehujú hore-dole. Jeden cap sa snaží ovládať celú čriedu, no nemá to jednoduché. Kamzice sú rozptýlené na veľkej ploche a on ich musí všetky neustále kontrolovať. Kamzica je totiž schopná oplodnenia len v priebehu jedného až dvoch dní. Cap preto chodí pomedzi samice, a keď sa k niektorej priblíži, kamzica sa povinne vymočí, aby mohol jemným čuchom skontrolovať, či je pripravená na párenie. Ak ešte nenastal správny čas, ide ďalej – skontrolovať ďalšiu samicu. Akoby toho nemal dosť, do revíru sa mu vkráda ďalší cap. Začína sa nebezpečná naháňačka. Dominantný samec naháňa mladšieho. Skáču po takmer kolmých skalách s takou istotou, akoby boli kdesi na rovine. Nedá sa ani pomyslieť, že by po tejto zľadovatenej skale prešiel človek bez istiaceho lana. Kamzíky však nemajú najmenší problém utekať a dokonca skákať niekoľkometrovými skokmi zo skaly na skalu. Hlavnému capovi sa podarilo súpera zahnať. Nie však naddlho. O hodinu sa naháňajú znova. Medzi naháňačkami capy neprestávajú kontrolovať rujnosť samíc. Nemajú preto veľa času na oddych ani

na pasenie. Takáto bláznivá naháňačka trvá niekoľko týždňov.

Pozorujeme kamzíky už dve hodiny. Napriek tomu, že okrem státia na mieste nerobíme nič, máme toho dosť. Pri sedemstupňovom mraze a silnom vetre nám už dávno načisto zmrzli premoknuté nohavice. Mne navyše mráz stále silnejšie preniká aj do rovnako mokrých topánok. Zato kamzíky akoby počasie nezaujímalo. V snehovej fujavici si vylihujú v snehu tak, akoby ležali na slnkom prehriatej piesočnej pláži. Toto však nie je miesto vhodné na život, a preto pociťujem ku kamzíkom hlbokú úctu. Len ťažko sa dá pochopiť, ako zvládnu prežiť zimu bez možnosti odtiaľto odísť. Kamzíky dokonca aj v najväčších fujaviciach len zriedka schádzajú do lesa.

Ich schopnosť prežiť v najtvrdších podmienkach sa zdokonaľovala tisícky rokov. Najlepšie sa im pritom darilo v ľadových dobách, keď neboli odkázané na život v najvyšších polohách hôr a ich areál bol oveľa väčší ako dnes. Až prichádzajúci a rozrastajúci sa les ich vyhnal do najvyšších pohorí, kde uväznené čakajú, kým príde ďalšia doba ľadová. Dúfam, že dotedy im Tatry poskytnú bezpečné útočisko.

